

TERUG NAAR HET PLATTELAND

Tijdens de coronacrisis leek er een opleving gaande van het platteland. Zou het platteland daadwerkelijk in populariteit toenemen, ook na de coronacrisis? Wij gaan 'terug naar het platteland' en staan stil bij de toekomst van werken en wonen op het platteland.

In het licht van de coronapandemie staat het platteland weer vol in de schijnwerpers. Waar voorheen de afstand tussen woon- en werkplek nadrukkelijk van invloed was op de keuze van de woonlocatie, heeft het thuiswerken van het afgelopen jaar het belang van deze afstand verminderd. Daarnaast veranderden de eisen die mensen stellen aan hun woning en kwam er een grotere nadruk te liggen op meer binnen- en buitenruimte. Zodoende kwam wonen op het platteland weer volop in de schijnwerpers te staan. Zou de mens in tijden van corona dan toch snakken naar de 'rurale idylle', gekenmerkt door zijn rust, ruimte, groen en sociale contacten? Want tegen de prijs van een huis in de Randstad, kun je op het platteland toch meer ruimte en rust krijgen voor je geld. Dat is zeker niet verkeerd in tijden van corona waarin je toch meer bent aangewezen op je eigen woonplek en daar ook het overgrote deel van de dag doorbrengt. Historisch gezien komt dit ideaalbeeld van wonen op het platteland echter maar zeer beperkt overeen met de werkelijkheid. Problemen zoals de economische transitie in de agrarische sector, langzamere groei van de werkgelegenheid, vergrijzing, krimp, en het achterblijven bij de digitale economie domineerden tot voor kort de agenda met betrekking tot het platteland. In dit nummer gaan wij 'terug naar het platteland'. We besteden onder meer aandacht aan het wonen en werken op het platteland en blikken vooruit op de toekomst.

Wonen: nabij de stad of verder weg

De rolverdeling tussen platteland en de stad is in de afgelopen twee eeuwen drastisch veranderd. Het idee van het autonome dorp, een dorp waarin boeren en andere inwoners gezamenlijk de kar trokken, is al lang niet meer van toepassing. Als gevolg van de industriële revolutie, mechanisatie van de landbouw, urbanisatie, en de opkomst van de diensteneconomie, werken veel dorpsbewoners niet alleen niet meer in de agrarische sector, maar zelfs niet meer in de dorpen zelf. Dorpen staan hiermee meer dan ooit in verbinding met de stedelijke kernen, en de rol van het platteland is verschoven van voornamelijk productielandschap naar voornamelijk woonlandschap. De functieverandering van het platteland en de verbinding met de stedelijke economie hebben een vergaande impact op de inrichting en functie van de dorpen, de sociale samenhang en compositie, en de perspectieven voor bewoners. Daarnaast blijkt de spreiding van voorzieningen ook niet immuun voor schaalvergroting, waardoor dagelijks noodzakelijke voorzieningen uit kleinere kernen verdwijnen. De geografie van het platteland, de relatie met de stad, en de interactie met de karakteristieken van de inwoners zijn belangrijke factoren die de rol van het platteland als woonregio vormen. De mate waarin het platteland voldoet aan de rurale idylle hangt samen met het wie, wat, en waarheen van de verhuisbeweging, en met name

wat betreft de voorgenomen verhuizingen in de context van de coronapandemie is dit onderscheid van groot belang.

Voor een deel van de mensen die op het platteland gaan wonen gaat het traditionele roltrapmodel op. Deze mensen verhuizen op jonge leeftijd naar de stad voor studie en carrière, en verhuizen vervolgens terug in het kader van gezinsvorming. Zij kiezen voor het platteland vanwege de woonkwaliteit, de ruimte, en eventueel de nabijheid tot familie en vrienden van vroeger. Dit soort verhuisbewegingen laat zich leiden door een rurale idylle van rust, ruimte, en een gevoel van gemeenschap. Deze typen verhuismotieven raken echter niet alle regio's evenzeer: Met name de plattellandsgebieden dichtbij stedelijke kernen bieden een woonomgeving met het beste van twee werelden (zie ook de infographic): nabijheid tot stedelijke voorzieningen en arbeidsmarkt, en het landelijke woongenot.

De instroom van voormalige stedelingen leidt tot sociale verzuiling in de dorpen: uit onderzoek van Gieling, Vermeij en Haartsen blijkt dat een minderheid van de dorpsbewoners voornamelijk op het dorp gericht zijn. Voor een deel van de bewoners zijn de rurale sfeer en sociale binding belangrijk maar heeft het dorp vooral een woonfunctie, en een deel zoekt vooral de rust die ze niet in de stad vinden. Met name die laatste groep betreft zich maar matig met de gemeenschappelijke voorzieningen en activiteiten in het dorp. Dit gebrek aan betrokkenheid is echter ook ten dele wederkerig. Hoewel in het ruraal idyllisch beeld de gemeenschap een belangrijke positieve rol speelt, is er rondom contra-urbanisatie ook zeker sprake van exclusie door de dorpsbewoners die het dorp nooit verlaten hebben. Een belangrijk en onderbelicht vraagstuk zijn dan ook de ervaringen en motivaties van deze 'blijvers', zowel nabij de stad als in meer perifere dorpen.

Voor gebieden die verder van de stad af liggen was de afgelopen jaren de krimpproblematiek een belangrijke factor. In Nederland zijn onder meer Noordoost-Groningen, (delen van) Zuid-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen aangemerkt als krimpgebieden. Krimpgebieden kampen met demografische achteruitgang die samenhangt met economische achteruitgang. De demografische achteruitgang wordt met name gevoerd door negatieve natuurlijke bevolkingsgroei die niet gecompenseerd wordt door verhuizingen. De afname van het aantal mensen in de regio gecombineerd met een ouder wordende bevolking maakt de gebieden minder interessant als vestigingsplaats voor ondernemers en draagt daarmee bij aan een economische achteruitgang. De omvang van zowel de lokale afzetmarkt als de lokale poule van werknemers hangen namelijk samen met de omvang van de bevolking. Daarnaast keren jongeren die wegtrekken om te studeren vaak niet terug naar deze perifere regio's, maar vestigen zich dichterbij de stad. Hoewel de perifere gebieden rust en ruimte te over hebben, is woonkwaliteit niet voldoende voor een florerende rurale ontwikkeling.

De kwaliteit van leven op het platteland is op veel punten dé onderlegger van de ruraal-economische ontwikkeling

Werken op het platteland

Het platteland is gelukkig meer dan wonen alleen en biedt ruimte voor een veelvoud aan bedrijvigheid. De agrarische sector is qua omvang van de werkgelegenheid onderhand een kleine sector, maar vindt een belangrijke rol in de inrichting en het beheer van een groot deel van het groen. De sector omvat qua landoppervlak zo'n 45% van België en 54% van Nederland (bron: FAOSTAT). Daarnaast is de toegevoegde waarde per medewerker, als gevolg van doorlopende innovatie, juist enorm toegenomen. Voor Nederland schat de VN dat de output in dollars tussen 1960 en 2019 ruim

is verdubbeld (voor België zijn deze data niet beschikbaar). Naast deze schaalvergroting, zijn er in Nederland en België ook bedrijven die zoeken naar een vernieuwde rol voor de landbouw in een verstedelijkt landschap met consumenten die nieuwe eisen stellen zoals een lage ecologische druk van voedselproductie, korte-keten landbouw, en landbouw gecombineerd met nevenactiviteiten.

Het platteland biedt in toenemende mate ook ruimte voor economische functies naast de landbouw. 'Lifestyle-ondernemers' nemen expliciet de interactie tussen hun woonomgeving en woonkwaliteit mee in het ontwerp van de onderneming. Zorgboerderijen en plekken voor dagbesteding van gehandicapten, bijvoorbeeld, nemen bestaande infrastructuur en gebouwen en zetten deze in voor een nieuw doel. Andere ondernemers richten zich juist op de veranderende afzetmarkten als gevolg van krimp en vergrijzing. Zij beginnen ambachtelijke functies, zoals bakkerijen, kledingzaken, ateliers, of *bed and breakfasts* die daarnaast een lokale ontmoetingsplaats vormen. Ook de toeristische infrastructuur voor nabijheidstoerisme (tripjes in de eigen regio), fiets- en wandelvakanties is een belangrijke sector waarin lifestyle ondernemers kunnen groeien. Tenslotte omvat het label lifestyle-ondernemer ook de groep mensen die een conventionele onderneming hebben, maar deze vanwege hun woonvoorkeuren op een onconventionele plek hebben gevestigd: accountants, marketeers, consultants, interieurontwerpers en architecten vinden op het platteland de ruimte zowel fysiek als qua zelfstandigheid die ze in een stedelijke context zouden missen.

Dit nummer

Het voorgaande gaf een korte blik op het veelvoud aan ontwikkelingen en trends die spelen op het platteland. In dit nummer treden we in een 7-tal artikelen meer in de diepte wat betreft deze ontwikkelingen en blikken we vooruit op de toekomst. Allereerst is er aandacht voor de mensen die ervoor kiezen om op het platteland te blijven wonen. Eerst lichten Hofstede, Haartsen en Tiemersma een tipje van de sluier op van wie er nou blijven wonen in Oost-Groningen, en vervolgens nemen van der Star en Hochstenbach de rurale blijvers in Noorwegen onder de loep. Hierna richten we ons op een tweetal voorwaarden voor kwalitatief goed wonen. Suzan Christiaanse bekijkt de rol die voorzieningen op het platteland spelen in de kwaliteit van leven. Daarna belicht Roos Timmers in haar stuk de rol die nieuwe woonvormen, in dit geval tiny houses, kunnen spelen binnen plattellandsontwikkeling en als oplossing voor de huidige woningnood. Op het gebied van werken kunnen ontwikkelingen in de landbouwsector niet ontbreken in dit nummer. Lene Cillen, Isabeau Coopmans, Lies Messely, Erwin Wauters en Elke Rogge van het ILVO onderzochten de positie van landbouwers gedurende de coronacrisis en in een interview met Guido van Huylenbroek wordt het Europese landbouwbeleid besproken. Tot slot blikt emeritus hoogleraar plattellandsontwikkeling Dirk Strijker vooruit op het platteland van de toekomst.

Literatuurselectie

- Bontje, M. en S. Musterd (2021) Understanding Shrinkage in European Regions. *Built Environment* 23, nr. 2, pp. 153-161.
- Fielding, A. J. (1992) Migration and social mobility: South East England as an escalator region. *Regional studies* 26, nr. 1, pp. 1-15.
- Gieling, J., L. Vermeij, en T. Haartsen (2017) Beyond the local-newcomer divide: Village attachment in the era of mobilities. *Journal of Rural Studies* 55, pp. 237-247.

Simon Lox (simon.lox@outlook.com) is promovendus bij het ILVO, **Richard Rijns** (r.h.rijns@rug.nl) is assistent professor bij Rijksuniversiteit Groningen, **Marieke van der Star** (m.e.vanderstar@uva.nl) is junior onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam, en **Roos Timmers** (roostimmers@live.nl) is masterstudent Sociale Geografie aan Lund University. Allen zijn redacteur bij AGORA.